

היום נלמד בעזרת ה':

שבועות דף כט

משנה: איזו היא שבועת שוא? המשנה מביאה כמה אופנים של שבועת שוא.

נשבע לשנות את הידוע לאדם: כגון נשבע על העמוד של אבן שהוא עמוד של זהב.

נשבע על דבר שאי אפשר לו: שאינו מציאותי. כגון 'אם לא ראיתי גמל שפורח באויר'.

אמר לעדים בואו והעידוני: והם נשבעו 'שבועה שלא נעידך'. זו שבועת שוא כי הם מצווים להשבע, ואם כן זו שבועה לבטל את המצוה.

נשבע לבטל את המצוה: כגון 'שלא לעשות סוכה וכו'.

'שבועה שאוכל ככר זו שבועה שלא אוכלנה': השבועה הראשונה היא שבועת ביטוי רגילה. אבל השבועה השניה היא שבועת שוא, משום שהיא שבועה לבטל את המצוה (מצות קיום השבועה הראשונה). ועכשיו הוא ממה נפשך יעבור על אחת מהשבועות, כי אם הוא יאכל את הככר הוא יעבור על השבועת שוא, ואם הוא לא יאכל הוא יעבור על השבועת ביטוי.

גמרא: אמר עולא והוא שניכר לג' בני אדם: הנשבע לשנות את הדבר הידוע, זו שבועת שוא דוקא אם הדבר ידוע לשלושה בני אדם. אבל אם הוא לא מפורסם זו לא 'שבועת שוא' אלא 'שבועת שקר'.

*

למדנו במשנה - נשבע על דבר שאי אפשר לו אם לא ראיתי גמל פורח באויר:

שבועה שראיתי לא קאמר מאי אם לא ראיתי? לכאורה הוא היה צריך להשבע 'שבועה שראיתי גמל פורח באויר', ומדוע הוא נשבע 'אם לא ראיתי'?

אביי אמר: אכן יש לגרום 'שראיתי'.

רבא אמר באומר יאסרו כל פירות שבעולם עלי וכו': הוא נשבע כך.

אמר ליה רבינא לרב אשי: אולי האיש הזה ראה ציפור גדולה והוא קורא לה 'גמל' והוא נשבע לפי מחשבתו, וכוונתו לציפור הזו, והוא לא מתכוין כלל לגמל בהמה. ואם כן זו שבועת אמת.

וכי תימא: ואם תרצה לתרץ שהולכים אחר אמירת פיו ולא אחר כוונתו. אך הרי כתוב בכרייתא כשב"ד משביעין את המחוייב שבועה כגון לווה שטוען שפרע חלק מההלואה, הם אומרים לו שהשבועה היא על דעת ב"ד. והטעם לכך לכאורה, מחשש שמא הוא נתן למלוה 'איסקונדרי' = חתיכות עץ קטנות שהילדים משחקים בהם, והוא קורא להם 'זוזי', וכאשר הוא נשבע הוא מתכוין להם וזו שבועת אמת. ולכן צריכים ב"ד לומר לו שהשבועה היא על דעתם. משמע שאם לא אומרים לו כן, השבועה היא אכן על דעתו.

דחיי: לא, התם משום קניא דרבא: הסיבה שב"ד מתנים איתו שהשבועה היא על דעתם, מחשש שמא הוא נתן זוזים אמיתיים למלוה, אלא שהכניס אותם לתוך קנה והפקיד את הקנה אצל המלווה, ולאחר השבועה הוא לוקח אותו בחזרה. והיה מעשה כזה עם רבא. אבל אין חשש שהוא יתכוין בשבועתו לאיסקונדרי כי לא הולכים אחר כוונתו.

ת"ש וכן מצינו כשהשביע משה את ישראל וכו': מדוע משה רבינו לא השביע אותם בפשטות 'קיימו את מה שאמר האלוקים'? אלא משום שהוא חשש שהם יתכוונו בדעתם לע"ז. ואם כן מוכח שהולכים אחר כוונת הנשבע.

דחיי: לא, משום דעבודת כוכבים נמי איקרי 'אלוה' וכו': אבל אם לא היתה נקראת כך, לא היתה מועילה מחשבתם.

שאלה: ולימא להו 'קיימו תורה': מדוע הוא לא השביע אותם 'קיימו תורה'? אלא מחשש שמא הם יתכוונו לעבירות והם יקראו להם 'תורה'. דחיי: חדא תורה: הוא לא יכל להשביע אותם כך בגלל שאם כן הם נשבעים רק על תורה אחת, והם צריכים להשבע גם על תורה שבכתב וגם על תורה שבע"פ.

שאלה: ולימא קיימו שתי תורות. דחיי: תורת חטאת תורת אשם: הם יתכוונו רק על שתי המצוות הללו שנקראו בתורה בשם 'תורה'.

שאלה: קיימו כל התורה כולה. דחייה: עבודת כוכבים דאמר מר וכו': הם יתכוונו רק לע"ז כי היא שקולה כנגד כל התורה.

שאלה: ולימא להו קיימו מצוה. דחייה: חדא מצוה: הם יתכוונו למצוה אחת.

שאלה: קיימו מצות. דחייה: תרתי: הם יתכוונו רק לשתי מצוות.

שאלה: כל המצות כולן. דחייה: מצות ציצית דאמר מר וכו': הם יתכוונו רק למצות ציצית.

שאלה: ולימא להו קיימו שש מאות ושלוש עשרה מצות.

דחייה: ולטעמין, לימא להו על דעתי על דעת המקום למה לי: לשיטתך המקשה רוצה להביא ראייה, מדוע משה רבינו היה צריך להשביע אותם גם על דעת המקום? מספיק רק על דעתו.

אלא כי היכי דלא תהוי הפרה לשבועתייהו: אלא הסיכה שהוא השביע אותם על דעת הקב"ה, כדי שלא תוכל להיות הפרה לשבועתם. שהרי נדר ושבועה שנעשו על דעת רבים, אין להם הפרה בלי ההסכמה שלהם.

*

למדנו במשנה - ואם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד (= 'נשבע על דבר שאי אפשר לו'):

קושיא: ולא? וכי זהו דבר שלא יכול להיות? והרי בזמנו של 'שבור' מלך פרס היה נחש שהיה בולע בני אדם, ועשו חבילות תבן כשיעור של שלוש עשרה אורות סוסים, והכניסו בתוכם בהמות וחיות וגחלים בוערות, ובלע אותם הנחש ובערו הגחלים בגופו ומת. נמצא שיש נחשים אפילו יותר גדולים מקורת בית הבד.

תירוץ: אמר שמואל בטרופי: כוונת המשנה שהוא ראה נחש מנומר, כלומר נחש שיש בו חריצים כמו קורת בית הבד שיש בה חריצים, וזהו דבר שלא יתכן במציאות.

קושיא: כולוהו נמי מיטרפי טריפין: והרי כל הנחשים מנומרים בחריצים.

תירוץ: בשגבו טרוף: כוונת המשנה שהוא ראה נחש מנומר בגבו, וזה לא יתכן כיון שלנחש יש חריצים ובקעים רק בגרונו ולא בגבו.

*

למדנו במשנה - שבועה שאוכל ככר זו, שבועה שלא אוכלנה וכו':

קושיא: השתא משום שבועת ביטוי מיחייב משום שבועת שוא לא מיחייב? הרי יצתה שבועה לשוא: כלומר המשנה אמרה שאם הוא נשבע על כיכר אחת שתי שבועות - 'שאוכל כיכר זו, שלא אוכלנה', אם לא אכלה עובר על שבועת ביטוי. וקשה מדוע הוא לא חייב גם על שבועת שוא (על השבועה השניה), והרי כבר בשעה שנשבע 'לא אוכלנה' היא יצאה מפיו לשוא, שהרי היא סותרת את שבועתו הראשונה, וכיון שהוא מחייב לקיים את השבועה הראשונה ולאכול את הכיכר, נמצא ששבועתו השניה היא 'נשבע לבטל את המצוה' וא"כ היא שבועת שוא.

תירוץ: אמר ר' ירמיה: תגרוס במשנה 'לא אכלה עבר אף על שבועת ביטוי', כלומר אם קיים את שבועתו הראשונה ואכלה, עובר רק על שבועת שוא (על השבועה השניה), ואם לא אכלה עבר על שתיהן, גם על שבועת ביטוי בגלל שלא קיים את שבועתו הראשונה, וגם על שבועת שוא (שעבר עליה בשעה שנשבע את השבועה השניה).

משנה: שבועת ביטוי נוהגת באנשים ובנשים וכו': המשנה כתבה את כל זה בגלל שלקמן (ל.) היא תאמר ששבועת העדות נוהגת באנשים ולא בנשים, ברחוקים ולא בקרובים וכו', ולכן היא כתבה כאן ששבועת ביטוי כן נוהגת בכל אלו.

בקרובים וברחוקים: כגון שנשבע 'אתן לפלוני רחוק / קרוב'.

ככשרין ובפסולין: בכשרים לעדות ובפסולים לעדות.

בפני בית דין ושלא בפני בית דין: בין אם הוא נשבע בפני בי"ד או לא, מפי עצמו דווקא שהוא בעצמו הוציא לשון שבועה מפיו. וכן הדין אם הוא הושבע מפי אחרים וענה 'אמן', וכפי שיבואר להלן.

שבועת שוא נוהגת... ברחוקים ובקרובים: כגון אמר על איש שהוא אשה בין אם האיש קרוב או רחוק.

אחת זו ואחת זו המושבע מפי אחרים חייב: כלומר בין שבועת ביטוי ובין שבועת שוא, אם השביעוהו אחרים חייב. המשנה מבארת כיצד:

(אא) [כיצד, אמר] לא אכלתי היום ולא הנחתי תפלין היום, משיבעך אני ואמר אמן, חייב: כגון ראובן שאמר לשמעון 'לא אכלתי היום', ואמר לו שמעון 'אני משיבע אותך שכך היה כפי שאתה אומר', וענה לו ראובן 'אמן', ובאמת ראובן כן

אכל היום, הרי ראובן חייב, כיון שעניית 'אמן' הרי היא כאילו הוא נשבע בעצמו, ונמצא שהוא שיקר בשבועתו. אבל אם ראובן לא ענה לו 'אמן' אלא ענה לו 'אכלתי' או 'לא אכלתי' פטור.

גמרא: אמר שמואל, כל העונה 'אמן' אחר שבועה הרי זה כאילו הוציא שבועה מפיו לכל דבר ועניין (בין להתחייב משום שבועת ביטוי שצריך להוציאה בשפתיו, ובין לעניין שבועת עדות שמחייב רבי מאיר כשנשבע מפי עצמו אפילו שלא בפני ב"ד), שנאמר לגבי אשה סוטה שהכהן משביע אותה שלא נטמאה **וְאִמְרָהּ הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן**, ובכך היא מקבלת על עצמה את השבועה ואם היא נטמאה היא מתה.

אמר רב פפא משמיה דרבא: מכך שהקשינו סתירה ממשנה וברייתא ותיירצנו, מדוייק כדברי שמואל. **הגמ' מבארת:**

דקתני: שלמדנו במשנה לקמן (ל) - 'שבועת העדות' נוהגת באנשים ולא בנשים, ברחוקים ולא בקרובים, בכשרין ולא בפסולין, ואינה נוהגת אלא בראויים להעיד (=) ולא במלך שלא מעיד, ובפני ב"ד ושלא בפני ב"ד מפי עצמו (=) אם הוא בעצמו הוציא לשון שבועה מפיו), אבל אם אחרים השביעו אותם אינן חייבין עד שיכפרו בהם העדים כבי"ד, דברי רבי מאיר.

נמצא שלדעת המשנה רבי מאיר סובר שמושבע מפי אחרים אינו כמושבע מפי עצמו, לפי שהשבעת אחרים לא נוהגת מחוץ לבית דין, אבל נשבע מפי עצמו כן נוהג מחוץ לבי"ד.

ותניא בברייתא: ולעומת זאת למדנו בברייתא - כיצד חייבים קרבן על 'שבועת עדות'? אמר לעדים 'בואו והעידוני', ואמרו לו העדים 'שבועה שאין אנו יודעין לך עדות', או שאמרו העדים 'אין אנו יודעין לך עדות' והוא אמר להם 'משביע אני עליכם' ואמרו (לו) 'אמן', בין אם ההשבעה אם אמירת 'אמן' היתה בפני ב"ד ובין שלא היתה בפני בית דין, בין מפי עצמו בין מפי אחרים, כיון שכפרו בהם העדים חייבין, דברי רבי מאיר.

נמצא שלדעת הברייתא רבי מאיר סובר שמושבע מפי אחרים דינו כמושבע מפי עצמו.

קשיין אהדדי! וא"כ המשנה והברייתא סותרות זו את זו, שרבי מאיר במשנה אומר שמושבעים מפי אחרים חייבים רק אם יכפרו בהם בפני ב"ד, ואילו בברייתא הוא אומר שחייבים גם שלא בפני ב"ד.

אלא לאו ש"מ הא דענה אמן הא דלא ענה אמן ש"מ: אלא בהכרח צריך ליישב את הסתירה, שהברייתא עוסקת במקרה שהוא ענה 'אמן' על מה שהשביעוהו אחרים שלא בפני בי"ד, ולכן חייב, ואילו המשנה עוסקת במקרה שהוא לא ענה 'אמן' על מה שהשביעוהו, ומכאן מדויק כדברי שמואל שעניית 'אמן' על השבועה הרי היא כאילו הוציא שבועה מפיו ממש, ולכן במקרה כזה חייב גם שלא בפני בי"ד.

אמר רבינא משמיה דרבא: גם ממשנתנו מדויק כדברי שמואל, שמשנתנו אמרה - 'שבועת ביטוי נוהגת באנשים ובנשים ברחוקים ובקרובים בכשרין ובפסולין בפני בית דין ושלא בפני בית דין מפי עצמו', משמע שדווקא אם נשבע מפי עצמו חייב ולא אם הושבע מפי אחרים. ולעומת זאת נאמר בסיפא - 'זה וזה מושבע מפי אחרים חייב', וא"כ לכאורה יש סתירה בין הרישא לסיפא, אלא בהכרח בסיפא מדובר שהוא ענה 'אמן' וברישא מדובר שלא ענה 'אמן'. ומכאן מדויק כדברי שמואל שעניית 'אמן' על השבועה הרי היא כאילו הוציא שבועה מפיו ממש, ולכן בסיפא חייב.

קושיא: ואלא שמואל מאי קא משמע לן? אם אנו כבר לומדים זאת ממשנתנו, א"כ מה שמואל בא להשמיע לנו?

תירוץ: דוקיא דמתניתין קא משמע לן: שמואל בא להשמיע לנו שמשנתנו אמרה בדווקא שבשבועת ביטוי חייב רק אם נשבע מפי עצמו, אבל אם נשבע מפי אחרים פטור, ומה שנאמר בסיפא שגם אם הושבע מפי אחרים חייב זה אך ורק אם ענה 'אמן', וכדי שלא נחשוב שמה שהמשנה אמרה 'מפי עצמו' וכן 'ואמר אמן' זה לא בדווקא וגם מפי אחרים חייב אם לא ענה אמן.

 הדרך עלך שבועות שתים